

- environment of out-of-school educational institutions as a factor of forming a creatively directed personality of the senior preschooler]. *Osvitnii prostir Ukrainy*, 6, 127-135.
10. Semenov, O. S. (2014). *Psyhofiziologichni osnovy formuvannia tvorchoi osobystosti starshoho doshkilnyka* [The psychophysiological bases of forming the creative personality of the senior preschooler]. *Humanitarnyi visnyk derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody»*, 35, 109-118.

УДК 37.013.42:316.621-053.5

Н. В. Сергеева, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті розкрито поняття «активність», «ціннісні орієнтації». Проаналізовано характеристики та новоутворення у молодшому підлітковому віці. Схарактеризована активність як якість особистості, її форми та рівні. Визначено поняття та компоненти ціннісно орієнтованої активності підлітків. Особлива увага зосереджена на соціально-психологічному дослідженні та розкритті особливостей ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків. Проаналізовано результати проведеного дослідження.

Ключові слова: активність, ціннісні орієнтації, криза підліткового віку, ціннісно орієнтована активність, молодші підлітки.

Завдання вчителя на сучасному етапі розвитку школи полягає у підтримці та створенні умов для реалізації творчого потенціалу, накопичення досвіду міжособистісного спілкування, реалізації своїх можливостей в різних сферах суспільної діяльності.

Численні педагогічні та соціологічні дослідження Т. Алексєнко, О. Хромової, В. Постового, К. Чорної та інших свідчать про втрату ідеалів, розгубленість, кризу сучасної молоді, що призвело до її деформації, зорієнтованості на хибні цінності і тимчасові задоволення.

Підлітковий період – час активної соціалізації особистості та становлення характеру. Особливо значущим регулятором життєдіяльності й поведінки підлітка є цінності та ціннісні орієнтації. Ціннісні орієнтири регулюють поведінку і діяльність особистості в суспільстві, визначаючи її дії і вчинки. У соціальній площині підліток залишається школярем, але спостерігається емоційний вакуум: старі мотиви молодшого школяра зруйновані, а нові ще не сформовані. Тому важливо в цей

період, відповідно до вікових особливостей, визначити особливості та труднощі активності підлітка.

У контексті нашого дослідження ми зупинимось на особливостях ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків.

Поняття «активність особистості» такими психологами, як Л. Божович, А. Леонтьєв, В. Мерлін, Л. Славіна розкривається з точки зору уявлень про природу якості особистості як системи дій, потреб і мотивів поведінки [5].

Активність як якість особистості, з одного боку, характеризують суспільно цінні мотиви, з іншого – активна поведінка, уміння не тільки пристосовуватися до обставин, а й враховувати та змінювати їх, відповідно до засвоєних моральних вимог. Активність формується і залежить від мотивів поведінки, світогляду, характеру, темпераменту, потреби самореалізації і самовизначення, ціннісних орієнтацій. Отже, ми називаємо компоненти, що визначають ціннісно орієнтовану активність особистості: когнітивний (знання, цінності тощо); мотиваційний (мотиваційна спрямованість – мотиви, прагнення, інтереси, потреби, переконання тощо); поведінковий (уміння, навички, дії, вчинки тощо).

У процесі розвитку особистості виділяють три основні рівні активності мікро-, мезо-, макрорівні. На мікрорівні суб'єктами активності постають індивіди, особи та особистості. Саме на основі їх діяльності відбувається ретрансляція індивідуальних інтересів і потреб на суспільний рівень. Її інтенсивність залежить від рівня прав і свобод індивіда в певному соціокультурному середовищі. На мезорівні активність виявляється у діяльності малих та середніх соціальних груп (сім'я, студентська група, трудовий колектив та ін.). На цьому рівні відбувається селекція і закріплення суспільних інтересів і потреб у напрямі їх втілення на макрорівні. У свою чергу, на макрорівні відбувається остаточна консолідація суспільних інтересів та потреб та їх втілення на практиці. Основою для прояву активності є загальні цінності, інтереси та потреби окремої особистості. Активність формується і залежить від мотивів поведінки, світогляду, характеру, темпераменту, потреби самореалізації і самовизначення, ціннісних орієнтацій. Суб'єктами активності на макрорівні є великі соціальні групи та історичні спільноти [1].

Своєю чергою, ціннісні орієнтації – складний соціально-психологічний феномен, що характеризує спрямованість і

зміст активності особи, визначає загальний підхід людини до світу, до себе, що додає сенс і напрям особовим позиціям, поведінці, вчинкам. Це відносно стійке, соціально обумовлене ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів, які розглядаються як предмети, цілі і засоби для задоволення потреб життєдіяльності особи [2, с. 991].

У науковій літературі немає єдності щодо трактування такого поняття, як «ціннісна орієнтація». Дослідники часто використовують різні терміни. О. Леонт'єв визначає ціннісні орієнтації як «усвідомлені уявлення суб'єкта про власні цінності». При цьому він стверджує, що ціннісні уявлення, окрім орієнтацій, охоплюють також ціннісні стереотипи, ціннісні перспективи, ціннісні ідеали. Сенс поняття «ціннісні ідеали» полягає в тому, що людина здатна оцінювати власні цінності і проєкувати в уяві своє просування до цінностей, які відрізняються від сьогоднішніх. Ціннісна перспектива ж відображає уявлення людини про її цінності в конкретному майбутньому [3].

Наведені дослідження дозволяють нам трактувати ціннісно орієнтовану активність як діяльність, що спрямована на духовний розвиток, поліпшення соціального середовища і соціальної ситуації розвитку та визначається знаннями й уміннями, мотивами та інтересами, ціннісною спрямованістю молодших підлітків. Орієнтири передбачають залучення підлітків до різних форм діяльності, зокрема: пізнавальної, оздоровчої, трудової, художньо-естетичної, краєзнавчої, ігрової, культурної, екологічної та ін.

Оскільки об'єктом діагностики є активність молодшого підлітка, то є необхідність коротко розкрити особливості цього віку.

Підлітковий (середній шкільний) вік – період активного формування фізичної, інтелектуальної, соціальної та духовної сфер особистості. Науковими дослідженнями Л. Божович, Л. Виготського, Т. Драгунової, І. Кона, Р. Немова, Е. Еріксон доведено, що молодшому підлітковому віку притаманні посилення потреб у спілкуванні, розширення соціальних контактів, активна участь у житті суспільства. Разом із тим, молодший підлітковий етап соціалізації передуює кризі підліткового періоду, яка припадає на 12-13 років. Саме молодший підлітковий вік вважається періодом загострення суперечностей розвитку, діти відчувають нагальну потребу у прояві активності [4; 5].

У підлітків помітні новоутворення, а саме: підвищується розумова активність, змінюються погляди на особистісні цінності, починається новий та складніший етап стосунків з дорослими, однолітками. При цьому підліток уже по-іншому оцінює себе в колективі, свої успіхи в навчанні, праці. Одні підлітки свідомо регулюють свою поведінку, виявляють ініціативу та наполегливість у діях та вчинках, інші ж навпаки прагнуть довести свою дорослість, але в результаті наслідують гірші приклади поведінки. Саме в підлітковому віці розширюється сфера соціальних стосунків, які дають підлітку новий соціальний досвід. Засвоєння цього досвіду викликає певні проблеми. Від того, якою мірою своєчасною і цілевідповідною буде допомога та підтримка, яка пропонується підлітку, залежить ймовірність успішного прояву його ціннісно орієнтованої активності.

Ми визначили основні соціально-психологічні характеристики та особливості молодших підлітків. На їх розвиток впливають різні чинники: сім'я, навколишнє середовище тощо. Система ціннісних орієнтацій визначає смисловий бік спрямованості або активності підлітка і становить основу його ставлення до навколишнього світу, самого себе, світогляду та ядро мотивації життєвої активності.

Мета нашого дослідження полягала у вивченні та розкритті особливостей ціннісно орієнтованої активності молодших підлітків. Означена мета була конкретизована у таких завданнях: виявити знання молодших підлітків щодо базових понять; проаналізувати суттєві властивості та основні характеристики ціннісно орієнтованої активності підлітків (мотиваційну сферу, їх ціннісні орієнтації); дослідити стан готовності молодших підлітків до ціннісно орієнтованої активності (самостійність, комунікативні та організаційні навички).

Насамперед, нами було проведено анкетування як один із важливих етапів. Метод анкетування дозволяє охопити значну кількість респондентів, анонімність передбачає відвертість міркувань. Доцільність анкетування зумовлена залежністю між обсягом витраченого часу і кількістю опитаних. Анкета для підлітків була проведена з метою визначити: чи вважають діти себе активними та в якій діяльності проявляють активність (навести приклади).

З'ясовано, що понад 70% підлітків вважають себе активними. Проте щодо прикладів активності – підлітки зазначали таке: «ходжу на танці», «бігаю, стрибаю», «займаюсь в

гуртках», «відповідаю на кожному уроці», «виконую домашні обов'язки», «беру участь у заходах школи», «граю в активні ігри» тощо.

Про низький рівень активності свідчать результати аналізу відповідей на питання: «В чому ти проявляєш активність?» З'ясовано, що активність проявляють у «спілкуванні з друзями», «спорті», «грі з друзями» тощо.

Привертає увагу розподіл відповідей на питання: «Чому ти береш участь у різних шкільних заходах?» За результатами: 65% підлітків зазначили, що проявляють активність, щоб отримати хорошу оцінку та схвалення інших. Інші ж не мають чітко визначених причин: «це мій обов'язок», «нічого не вмію», «це мені не цікаво» тощо.

Аналіз відповідей на запитання «Які заняття тобі цікаві?» дав змогу з'ясувати, що більшість підлітків не мають певної ціннісної діяльності, на другому місці – спортивна діяльність, на третьому місці – ігрова (гра на комп'ютері).

Показові відповіді було отримано на запитання: «Що ти в своїх друзях цінуєш найбільше?» За результатами ранжування важливим виявились дружба, вміння спілкуватися, підтримка, щедрість, чесність, вихованість, доброта, сила, розум, краса, веселощі тощо. Цікаво, що зазначалися саме ті характеристики, які пов'язані із взаєминами між людьми та міжособистісними стосунками. Це підтверджує, що підлітків хвилюють питання дружби, товаришування, вірності.

Слід зазначити, що причиною активної участі в будь-якому заході або занятті 23% підлітки називають можливість поспілкуватися, 17% – спільні інтереси, 63% – цікаве проведення вільного часу. Хоча класні керівники називали більш прагматичні причини активності. На наш погляд, таку розбіжність можна пояснити тим, що підлітки некритично ставляться до своєї поведінки.

Методика «Незакінчених речень» дозволила нам визначити рівень знань та розуміння підлітками певних понять, продіагностувати переважні мотиви поведінки. Підліткам пропонувалося завдання: продовжити речення та дати визначення поняття.

Аналіз суджень підлітків щодо певних понять свідчить про те, що більшість учнів не розуміють їх суті та значення. Ми відмітили поодинокі випадки, коли діти давала визначення «активності» – це «працювати та навчатися». Незначна частина дітей вважають, що «активність» – це «дружити

з усіма», «спілкуватися з іншими». Зауважимо, що більшість підлітків вважають активністю «спорт», «хобі», «те, що ти робиш добре» тощо. Проаналізувавши відповіді на питання щодо цінностей, ми відзначили що «цінності» називалися здебільшого саме матеріальні. Так, до цінностей учні відносили «предмети, які дорогі серцю» або «дорого коштують». Проте були й інші визначення: «людина, яку любиш», «сім'я», «друзі», «здоров'я» тощо.

Опитувальник визначення рівня активності, прагнення досягти визначеної мети дав змогу виявити високий рівень активності – 12%, середній рівень – 21%, низький рівень – 67%.

Методика «Спрямованість особистості» (Б. Басса). В основу методики покладено реакції підлітків на запропоновану ситуацію, що пов'язана з активністю або оточуючими та дозволяє визначити основну життєву позицію, спрямованість: на себе, на завдання або на спілкування. Ця спрямованість не може бути єдиною. В результаті діагностики доцільно говорити про домінування тієї чи іншої спрямованості.

«Спрямованість на себе» – такі підлітки займаються переважно собою, ігноруючи інших і завдання, що мають виконати. Вони характеризуються як агресивні, недовірливі, ревниві, напружені, дратівливі, тривожні, консервативні, з недостатнім самоконтролем, можуть суперничати. Таку спрямованість виявили 65% підлітків.

«Спрямованість на спілкування» свідчить про прояв великого інтересу підлітка до різних видів діяльності, але, по суті, він не робить жодних дій для виконання завдань. Він бажає симпатії й дружби, залежний від оточуючих, вирізняється недостатньою автономністю, чекає турботи з боку інших, їхнього тепла, не має агресивних тенденцій. Таку спрямованість діагностовано у 24% учнів підліткового віку.

«Спрямованість на завдання» – такі підлітки зацікавлені виконувати свою роботу якнайкраще. Незважаючи на свої особисті інтереси, вони будуть охоче співробітничати з іншими, якщо це підвищить продуктивність. У діяльності вони щосили прагнуть відстоювати свою думку, яка є правильною і корисною для виконання завдання. Такі підлітки самостійні й рішучі, вольові, завзяті, холодні й нетовариські, тверезі й радикальні, не потребують жодної допомоги, агресивні, здатні суперничати, спокійні, фізично й інтелектуально розвинені. Таку спрямованість продемонстрували 11% підлітків.

Центральне місце в житті підлітків посідає спілкування з товаришами. Нам було важливо визначити роль, яку відіграють стосунки з однолітками та дорослими у формуванні соціальної ситуації розвитку підлітка. Основою для об'єднань молодших підлітків найчастіше виступає спільна діяльність та привабливість тих чи інших занять, що визначається передусім їхніми можливостями для спілкування з однолітками.

За допомогою методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, ми досліджували уявлення про себе й ideale «Я», а також вивчали взаємостосунки підлітків з іншими. За цією методикою виявляється переважний тип ставлень до людей у самооцінці й взаємооцінці. Респонденту пропонувалося вказати ті твердження, які відповідають його уявленню про себе, стосуються іншої людини або його ідеалу. Типи ставлення до оточуючих: авторитарний, егоїстичний, агресивний, підозрілий, підлеглий, залежний, доброзичливий, альтруїстичний.

Застосовуючи методику «Типологія особистості» (К. Юнга), ми визначали тип особистості підлітків, задіяних в експерименті: екстраверт (комунікабельні, активні) та інтроверт (замкнені і пасивні). Ця методика використовувалась нами з метою виявлення у підлітків потреби у спілкуванні чи усамітненні.

Загалом під екстра- чи інтроверсією розуміють переважну орієнтацію індивіда на зовнішній світ (фізичний і соціальний) або внутрішній світ своїх почуттів та переживань.

Екстравертам, як правило, властива комунікабельність, легке входження в контакт, широке коло спілкування. Такі діти привертають увагу своєю активністю, емоційністю, але не схильні аналізувати думки та почуття. Вони недостатньо добре вміють керувати своїми емоціями, можуть бути нестриманими, імпульсивними, діяти під впливом випадку, необдуманно. У стресовій ситуації екстраверти бувають агресивними. Окрім того, відчувають постійну потребу у нових враженнях. Екстраверти легко приймають рішення, люблять ризикувати, причому їхні ризиковані вчинки не завжди виправдані. Інтроверти, на противагу екстравертам, замкнені і мають достатньо обмежене коло спілкування. При необхідності спілкування з новими людьми чи у великій компанії вони часто відчувають труднощі, тривогу. Як правило, інтроверти серйозні, схильні до занять – це передбачає сконцентрованість, вольові зусилля, схильність до самоаналізу, обдумування своєї поведінки та

переживань, що може перерости у самозаглиблення, стримування у проявах своїх емоцій, тому їх переживання інколи важко зрозуміти. Діти у своїй поведінці можуть поєднувати риси екстраверсії та інтроверсії, залежно від ситуації. При цьому ці риси можуть бути вираженими практично однаково (амбіверти).

У результаті аналізу результатів застосованої методики ми виявили серед підлітків 24% інтровертів (вони більше люблять самотність, ніж компанію; орієнтуються на власні почуття, свій внутрішній світ; стримані, можливо, трохи песимістичні); 36% амбівертів (ім властиві спокійні, доброзичливі стосунки з людьми, уміння спілкуватися, відповідальність за свої вчинки); 40% екстравертів (характерний оптимізм, почуття гумору, невимушеність у спілкуванні як з добре знайомими, так і з незнайомими людьми, інколи невтриманість, легковажне ставлення до своїх обов'язків).

Нами була застосована методика М. Цукермана щодо діагностування потреби підлітків у пошуках відчуттів. Потреба – це основна керівна сила розвитку людини. Завдяки потребам життя набуває цілеспрямованості, або досягається задоволення потреби, або попереджається неприємне зіткнення з оточенням. Х. Мюррей виокремлює 20 основних потреб: домінантність, агресія, пошук друзів, відхилення інших, автономія, пасивне підкорення, потреба у повазі і підтримці, потреба досягнення, потреба бути в центрі уваги, потреба у грі, егоїзм, соціальність, потреба пошуку керівника, надання допомоги, уникнення покарання, самозахисту, подолання поразки, порядку, судження. Загалом потреби виявляються в мотивах, захопленнях, бажаннях, що спрямовують підлітка на діяльність і стають формою прояву потреб. Саме тому виховання потреб – одне з центральних завдань формування особистості.

Методика містить 15 пар тверджень. Згідно з інструкцією, респондент має обрати з пари одне твердження, що відповідає його відчуттям. Проаналізувавши відповіді, ми отримали такі результати:

- високий рівень потреби у пошуках відчуттів, що означає наявність захоплення, можливо неконтрольованого, потреби нових вражень, що може провокувати на участь у ризикованих авантюричних заходах, – виявили 53% респондентів;
- середній рівень потреби у пошуках відчуттів, що свідчить про вміння контролювати такі потреби, як відкритість до нового досвіду, стриманість та розсудливість у необхідних моментах життя, – виявили 37% респондентів;

- низький рівень потреби у пошуках відчуттів, що означає передбачуваність та обережність по життю, коли перевага надається стабільності та впорядкованості невідомого та несподіваного у житті – виявили 10% респондентів.

Опитувальник «Рівень мотивації учнів» А. Реана, показав, що 56% підлітків мають виражену мотивацію на невдачу, вони вважають для себе більш важливим уникнути будь-якої неприємності, помилки, неспіху, ніж спробувати досягти якого-небудь результату в діяльності; у 38% підлітків мотиваційний полюс яскраво не виражений, проте вони мають тенденцію до уникнення невдачі та схильні до вияву досягнень; 16% підлітків виявили яскраво виражену мотивацію на успіх, прагнення до досягнень у діяльності й у спілкуванні, цілеспрямованість.

Як показує проведений аналіз, ціннісно орієнтована активність молодших підлітків може бути фактором розвитку особистості в процесі засвоєння соціальних цінностей та соціальних ролей. Спілкуючись з однолітками в процесі навчальної, трудової, ігрової діяльності, підліток засвоює суспільні норми та цінності. Підтримка саме ціннісно орієнтованої активності відіграє важливу роль у формуванні підлітків, їх успішній соціалізації. Тому важливим завданням нашого дослідження є глибоке вивчення особливостей прояву активності та створення умов, які б розкривали можливості для прояву такої активності.

Отже, виховання підростаючого покоління наразі має бути орієнтоване на розвиток активності особистості, складниками якої є мобільність, зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням людиною суспільно визнаних норм і правил та досвіду. У нових умовах розвитку стає актуальним оновлення змісту і методів виховання з орієнтацією на самостійність та вільний розвиток особистості, формування активної життєвої позиції. Тому представлене дослідження важливе, зокрема з огляду на необхідність глибокого пізнання процесу соціально-педагогічної підтримки дітей та учнівської молоді.

Література

1. Воробьев Ю. Л. В поисках смысла и правды. Активность и развитие личности. Т. 1 / Ю. Л. Воробьев, Б. Н. Королев. – М. : Изд-во МГСУ «Союз», 2003. – 500 с.
2. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

3. Леонтьев А. Д. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании // Психологическое обозрение. – 1998. – № 1. – С. 34–41.
4. Немов Р. С. Психология : учеб. [для студ. высш. учеб. зав.] : в 3 кн. Кн. 2. Психология образования / Р. С. Немов. – 3-е изд. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 608 с.
5. Психология подростка. Полное руководство / под ред. А. А. Реана. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 512 с.
6. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Зверева]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

Н. В. Сергеева

Особенности ценностно ориентированной активности младших подростков

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье раскрыты понятия «активность», «ценностные ориентации». Проанализированы характеристики младшего подросткового возраста. Дана характеристика активности как качества личности, ее формы и уровни. Определено понятие и компоненты ценностно ориентированной активности подростков. Особое внимание сосредоточено на социально-психологическом исследовании и раскрытии особенностей ценностно ориентированной активности. Проанализированы результаты проведенного исследования.

Ключевые слова: *активность, ценностные ориентации, кризис подросткового возраста, ценностно ориентированная активность, младшие подростки.*

N. V. Serheieva

Peculiarities of Value-Oriented Activity of Younger Teenagers

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

In the article, the concepts «activity», «value orientations» are revealed. The characteristics and peculiarities of value-oriented activity of teenagers are presented. Particular attention is focused on the socio-psychological analysis of the needs of younger teenagers in value-oriented activity.

The sources, driving forces of activity, its forms and levels are analyzed. As a result of philosophic analysis, the essence of social activity is specified,

and three main levels of it (micro-, meso-, macrolevels) are distinguished. The subjects of activity and social change are determined to be individuals, small and large social groups.

The basic theoretical provisions of the problem under research, the essence and content of its conceptual apparatus are considered. The criteria of activity of the individual are presented. Positive and negative phases of adolescence, its psychological determinant of activity and specific formations are characterized. The analysis of literature on the study has allowed to clarify the concept «value-oriented activity of teenagers» from a position of social pedagogy.

Keywords: activities, values, crisis of adolescence, value-oriented activity, younger teenagers.

References

1. Vorobiev, Yu. L. & Korolev, B. N. (2003). *V poiskakh smysla i pravdy. Aktivnost i razvitie lichnosti: Vol. 1* [The search for meaning and truth. The activity and personal development]. Moscow: Izd MGSU «Soiuz».
2. Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter.
3. Leontiev, A. D. (1998). *Tsennostnyie predstavleniia v individualnom i gruppovom soznanii* [Value representation in individual and group consciousness]. *Psikhologicheskoe obozreniie* [Psychological Review], 1, 34– 41.
4. Nemov, R. S. (2000). *Psikhologiya: ucheb. dlia stud. vyssh. ucheb. zav.* [Psychology: Textbook for students] (2nd ed.). Moscow: Gumanyt. izd. centr VLADOS.
5. Rean, A. A. (Ed.). (2007). *Psikhologiya podrostka. Polnoie rukovodstvo* [Psychology of teenager. Complete Guide]. St. Petersburg: Praim.
6. Zvierieva, I. D. (Ed.). (2008). *Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia* [Social pedagogy: a small encyclopedia]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.

УДК 373.5.017.4

Р. Л. Соичук, м. Рівне

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ, РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ТА ТИПИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглянуто сутність і структуру національного самоствердження учнівської молоді. Визначено критерії та показники і виявлено рівні сформованості національного самоствердження в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Схарактеризовано типи поведінки національного самоствердження школярів.